

Izvorni znanstveni rad

UDK: 339(497.5Dubrovnik)“15

DOI: <http://doi.org/10.21857/m16wjcp5v9>

Primljeno: 5.4.2016.

TRGOVCI IZ GRADOVA POKRAJINE MARCHE AKTIVNI U DUBROVNIKU U 16. STOLJEĆU

MARCO MORONI

SAŽETAK: Na temelju izvora u Državnom arhivu u Dubrovniku i *Archivio di Stato* i *Archivio Comunale* u Anconi rekonstruira se gusta mreža trgovačkih veza između poslovnih ljudi iz pokrajine Marche i Dubrovnika tijekom 16. stoljeća. Prilagodivši se izmijenjenim političkim odnosima na Balkanskom poluotoku nakon osmanskih osvajanja i ugarskog sloma 1526. u Mohačkoj bitci, brojni trgovci iz Ancone, Pesara i Ferma prepoznali su važnost dubrovačkih poslovnih veza u istočnojadranskom zaleđu i na starim pravcima prema Carigradu. Zato su osobno angažirani u Dubrovniku, baveći se trgovinom, ali i kreditnim poslovima, zajmovima i osiguranjem. Dubrovčani su ipak zaštitili svoj monopol, a iskoristili su interese susjeda s druge obale Jadrana da otvore konzulat u Pesaru. Dobre poslovne veze urodile su i nizom privatnih, kad su nekadašnji došljaci iz pokrajine Marche odlučili trajno se nastaniti u Dubrovniku.

Ključne riječi: Ancona, Pesaro, Fermo, pokrajina Marche, Dubrovnik, Balkan, trgovina, novčarstvo, 16. stoljeće

Keywords: Ancona, Pesaro, Fermo, province Marche, Dubrovnik, Balkans, trade, finances, 16th century

Trgovina na Jadranu u kasnom srednjem vijeku

Temelji trgovačke razmjene između dvije obale Jadrana postavljeni su u ranom srednjem vijeku. U razdoblju između 12. i 13. stoljeća sve se više zgušnjava mreža trgovačkih ugovora sklopljenih među jadranskim gradovima. Od 13. stoljeća posebno se ističu odnosi između Dubrovnika i Ancone, koji su već tada najveći

Marco Moroni, sveučilišni profesor gospodarske povijesti u mirovini. Adresa: Via Gioco del pallone n. 9, 62019 Recanati, Italia. E-mail: marmoroni@alice.it

konkurenti Venecije;¹ kvalitativni skok u odnosima između dva grada zabilježen je u drugoj polovici 15. stoljeća, ali se posebno snažno očituje početkom 16. stoljeća.²

U prvoj četvrtini 16. stoljeća na jadransko-balkanskom području prisutne su dvije važne nove činjenice. Poslije poraza kod Agnadella papa je iskoristio težak položaj Venecije i ponovo doveo u pitanje suverenost Republike Svetog Marka na Jadranu.³ Malo poslije toga, Sulejman Veličanstveni je započeo osvajanje Balkanskog poluotoka. Beograd je osvojen 1521, a Turci su 1526. pobijedili na Mohaču, pa je zatim ubrzo pao i Budim i time je osvojen i veliki dio Ugarske. Tursko nadiranje bit će zaustavljeno tek 1529. pod bedemima Beča.⁴

U tom okviru, koji je uglavnom poznat, ali ga ipak treba spomenuti, smješta se ono što bi se moglo nazvati zlatnim stoljećem odnosa između Ancone i Dubrovnika: 16. stoljeće.⁵ Iskorištavajući povlastice koje je dobila od Turaka, kojima je plaćala godišnji harač u novcu, Republika Svetog Vlaha postupno je uspjela preuzeti kontrolu nad trgovinom na Balkanu. Cijeli Balkanski poluotok tada je prekriven mrežom dubrovačkih trgovačkih kolonija; ne samo u Beogradu i Sofiji, nego i u Sarajevu, Prištini i središtima nastalima duž ceste koja je iz Sofije i Skopja vodila u Carigrad.⁶ Iz tih kolonija slijevale su se u Dubrovnik velike količine balkanskih proizvoda traženih u manufakturi i općenito na tržištima zapadne Evrope, naročito koža, sirova vuna i pamuk, ali i druge jeftine tkanine ("skjavine"), tepisi, vosak, med, sir, hrastovina i druge sirovine.⁷

Kada su Turci osvojili veliki dio Balkanskog poluotoka, Republika je postala veliko trgovište čija je glavna funkcija bila trgovačko i tehničko posredništvo;

¹ Bariša Krekić, *Dubrovnik et le Levant au Moyen Age*. Pariz: Mouton, 1961: 21, 78-79, 101-114; Joachim Felix Leonhard, *Ancona nel basso Medioevo. La politica estera e commerciale dalla prima crociata al secolo XV*. Ancona: Il Lavoro Editoriale, 1992: 268-272. Glavni ugovori između Ancone i Dubrovnika, koji se čuvaju u Državnom arhivu u Anconi, objavljeni su u *Ancona e il suo mare. Norme, patti e usi di navigazione nei secoli XIV e XV*, ur. Mario Vinicio Biondi. Ancona: Sovrintendenza archivistica per le Marche, 1998: 83-127.

² Marco Moroni, *Nel medio Adriatico. Risorse, traffici, città fra basso Medioevo ed età moderna*. Napoli: Edizioni scientifiche italiane, 2012: 263-273.

³ O ekonomskoj ulozi Venecije na Jadranu uputit ćemo samo na: Gino Luzzatto, *Storia economica di Venezia dall'XI al XVI secolo*. Venezia: Marsilio, 1961. i na *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, sv. 1-8, ur. Alberto Tenenti i Ugo Tucci. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1992-1998.

⁴ Georges Castellan, *Storia dei Balcani. XIV-XX secolo*. Lecce: Argo, 1999: 97-131; *Storia dell'Impero ottomano*, ur. Robert Mantran. Lecce: Argo, 1999: 157-168.

⁵ Marco Moroni, *L'impero di San Biagio. Ragusa e i commerci balcanici dopo la conquista turca (1521-1620)*. Bologna: Il Mulino, 2011: 7-11.

⁶ Antonio di Vittorio, *Tra mare e terra. Aspetti economici e finanziari della repubblica di Ragusa in età moderna*. Bari: Cacucci, 2001: 133.

⁷ M. Moroni, *L'impero di San Biagio*: 86-96.

naime, Dubrovnik je povezao dva ideološki i religijski oprečna, ali ekonomski komplementarna svijeta. Od toga nisu imali koristi samo Dubrovnik i Ancona, nego i dinamičnija urbana središta u Istri i Dalmaciji.

Dubrovnik i papinska Marca

Razmjena sirovina, živežnih namirnica i manufakturnih proizvoda između dvije obale od ranog je srednjeg vijeka poticala migracijske tokove u oba pravca. U tom su se kontekstu s talijanske obale prirodno slijevali u gradove istočnog Jadrana, posebno u Zadar i Dubrovnik, trgovci i obrtnici, stručnjaci i činovnici, vojnici i svećenici, pisci i umjetnici.⁸ Najbrojniji su, naravno, bili trgovci. Provedeno je više istraživanja o Dubrovčanima u Anconi, ali dosad, osim pionirskog rada Elijahua Ashtora,⁹ nema radova o Ankoncima, pa čak ni o Markežanima aktivnima na Levantu i posebno u Dubrovniku.¹⁰

Velika trgovačka ekspanzija, koja je u stoljećima ranog srednjeg vijeka obilježila sve jadranske gradove, navela je predstavnike najvećih trgovačkih obitelji iz pokrajine Marche da se nasele u najdinamičnija trgovišta. U prvoj polovici 15. stoljeća Ludovico Ambrogiov iz Fabriana posjedovao je dućan tkanina u Veneciji, dok su se Paoluccio, sin *maestra* Paola, i Paolo Tommasov, dva najveća trgovca iz Camerina, nastanili prvi u Veneciji, a drugi u Dubrovniku.¹¹

⁸ O tim temama, koje su intenzivno istraživane od sedamdesetih godina prošlog stoljeća, vidi: *Le Marche e l' Adriatico orientale: economia, società, cultura*. Radovi sa sastanka koji je 1976. organizirao Odbor za nacionalnu povijest pokrajine Marche (Senegallia, 10-11. siječnja 1976), objavljeni u *Atti e memorie della Deputazione di Storia patria per le Marche* 82 (1977); *Italia felix. Migrazioni slave e albanesi in Occidente. Romagna, Marche, Abruzzi, secoli XIV-XVI*, ur. Sergio Anselmi. *Quaderni di Proposte e ricerche* 3 (1988); *Marche e Dalmazia tra Umanesimo e Barocco*, ur. Sante Graciotti, Marina Massa i Giovanna Pirani. Reggio Emilia: Diabasis, 1993; *Homo Adriaticus. Identità culturale e autocoscienza attraverso i secoli*, ur. Nadia Falaschini, Sante Graciotti i Sergio Sconocchia. Reggio Emilia: Diabasis, 1998; *Adriatico: un mare di storia, arte, cultura*, ur. Bonita Cleri. Ripatransone: Maroni, 2000.

⁹ Elyahu Ashtor, »Il commercio levantino di Ancona nel basso Medioevo.« *Rivista storica italiana* 88 (1976): 213-253.

¹⁰ Od studija o Dubrovčanima u Anconi uputit ćemo samo na: Sergio Anselmi, *Venezia, Ragusa, Ancona tra Cinque e Seicento: un momento della storia mercantile del medio Adriatico*. Ancona: Deputazione de Storia patria per le Marche, 1969; Sergio Anselmi, *Adriatico. Studi di storia. Secoli XIV-XIX*. Ancona: Clua, 1991; Gilberto Piccinini, »Un mercante anconitano del Seicento: Giovanni Palunci, raguseo.« *Atti e memorie della Deputazione di storia patria per le Marche* 82 (1977): 287-305; Maria Paola Niccoli, »L' emigrazione aristocratica: i ragusei ad Ancona nei secoli XVI-XVII.« *Proposte e ricerche* 52 (2004): 49-64.

¹¹ Emanuela Di Stefano, *Una città mercantile. Camerino nel tardo Medioevo*. Camerino: Università di Camerino, 1998: 101-122.

Što se tiče Dubrovnika, ondje su u 15. stoljeću radili Francesco Servidio¹² iz Camerina i ser Giacomo, sin *mastra* Anichina¹³ iz Ferma, a iz Pesara Terenzio Giacomov Terenzi, Cristoforo Tommasov della Salsa i posebno Monaldo de Vigantis, koji će biti rodonačelnik porodice Monaldi iz Dubrovnika;¹⁴ na kraju, treba spomenuti Santa Arduinija, koji je dubrovačke bojadisare opskrbljivao sačem, i njegova sina Giacomu koji se, kako svjedoči Ignacij Voje, polovicom stoljeća pojavljuje u velikom broju trgovačkih ugovora.¹⁵ Arduini su trgovačka obitelj iz Pesara koja je bila vrlo aktivna na Jadranu; bili su u kontaktu s firentinskom kompanijom koja je u Pesaru bila posrednik za poduzeće obitelji Caboga i vlasnica brodova koji su redovitom prugom povezivali dvije obale.¹⁶ Zato ne iznenađuje da je sedamdesetih godina, kada je Dubrovnik odlučio otvoriti svoj konzulat u Pesaru, za prvog konzula imenovan upravo Pandolfo Arduini.¹⁷ Prema Sergiju Bartelliju, i Caboge su porijeklom iz pokrajine Marche (iz Ferma), ali za taj podatak, koji nije potkrijepio eksplicitnim dokumentima, dosad nije našao dodatnih potvrda.¹⁸

Kako proizlazi iz uzajamnog zahtjeva, sadržanog u ugovorima sklopljenima između dva grada 1327, 1397, 1440. i 1514. godine, u 15. stoljeću svi veliki ankonški trgovci aktivni na Levantu, od Scacchija do Buldonija, od Ferrettija do Benincase, morali su imati svoga predstavnika (često člana obitelji) u Dubrovniku, jer se na putu od Carigrada do Ancone redovito pristajalo u gradu Svetoga Vlaha.¹⁹

¹² Lucio Lume, *L'Archivio storico di Dubrovnik*. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato - Archivi di Stato, 1977: 68 (21. siječnja 1443).

¹³ L. Lume, *L'Archivio storico di Dubrovnik*: 154 (6. listopada 1463).

¹⁴ Ignacij Voje, »Relazioni commerciali tra Ragusa (Dubrovnik) e le Marche nel Trecento e nel Quattrocento.« *Atti e memorie della Deputazione di Storia patria per le Marche* 82 (1977): 209-219; L. Lume, *L'Archivio storico di Dubrovnik*: 154 (30. travnja i 28. prosinca 1463). Monaldo Viganti je 1464. u vezi s Firentincem Martinom Chierinijem i Milanezom Baldassareom Rayanom. Vidi: L. Lume, *L'Archivio storico di Dubrovnik*: 155 (14. svibnja 1464).

¹⁵ I. Voje, »Relazioni commerciali tra Ragusa (Dubrovnik) e le Marche«: 209-210.

¹⁶ Paola Pierucci, »Il commercio dell'argento tra Ragusa e l'Italia centrale nella prima metà del XV secolo: il caso dell'azienda dei fratelli Caboga.« *Proposte e ricerche*, 52 (2004): 43-44; Maria Lucia De Niccolò, »Attività marittime a Pesaro nel Quattrocento. Barche, traffici, pesca.« *Pesaro città e conta* 1 (1991): 27.

¹⁷ O mreži dubrovačkih konzulata na Mediteranu vidi Ilija Mitić, *Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika*. Dubrovnik: Historijski institut JAZU u Dubrovniku, 1973.

¹⁸ Sergio Bertelli, *Trittico, Lucca, Ragusa, Boston. Tre città mercantili tra Cinque e Seicento*. Roma: Donzelli, 2004: 56.

¹⁹ J. F. Leonhard, *Ancona nel basso Medioevo: 267-272; Ancona e il suo mare: norme, patti e usi di navigazione nei secoli XIV e XV*, ur. Mario Vinicio Biondi. Ancona: Rotary Club; Soprintendenza archivistica per le Marche; Archivio di Stato di Ancona, 1998: 83-127.

Bolje je dokumentirana prisutnost trgovca Nicole Scottivolija (*Nicolaus Schotioli de Ancona*) u gradu Svetog Vlaha u drugoj polovici 15. stoljeća, što je u nekim serijama u Državnom arhivu u Dubrovniku iz 1463. i 1464. godine u svom istraživanju otkrio Lucio Lume; godine 1463. Scotivoli je bio u vezi s Gasparom iz Bologne i firentinskim trgovcem Antoniom Pietrovim Pucerii.²⁰

Među onima koji se u *Cartolaro della dogana* za 1551. godinu ističu u trgovanju s gradovima na istočnoj obali Jadrana i s Levantom opet su predstavnici istih obitelji: najaktivniji su zapravo Tommaso Benincasa, Angelo Ferretti, Antonio Trifoni i Giovanni Scacchi, no više su puta spomenuti i Giovanni Tommasi i njegovi nasljednici Francesco Bernabei, Francesco Rinaldi i Giacomo Gualterucci.²¹

Viviana Bonazzoli spominje u Dubrovniku 1540. godine jednog drugog predstavnika obitelji Scacchi, Marka, koji je trgovao tekstilom.²² Zapravo, Scacchijevi su odavno bili jedna od najdinamičnijih porodica, kako tvrdi Ashor: "Scachijevi su bili jako aktivni u trgovini na Levantu u ranom srednjem vijeku."²³ No najpoznatiji je ipak Stefano Benincasa, o kojemu je studiju napisala Augusta Palombarini. Vlasnik nava *Santa Maria di Loreto*, *San Ciriaco* i drugih brodova manjih zapremina, u drugoj polovici 16. stoljeća intenzivno je trgovao s Levantom, a posebno s lukama Aleksandrija i Carigrad; izvezio je žito, tkanine i papir; uvezio uglavnom kože, koje je zatim razvezio u apeninske centre. Ni on na putu u Carigrad i na povratku nikada nije preskočio pristajanje u Dubrovniku.²⁴

²⁰ L. Lume, *L' Archivio storico di Dubrovnik*: 154-155 (26. svibnja 1463. i 21. lipnja 1463).

²¹ *Dogana, fondaco e fiere*, br. 2, *Cartolaro della dogana*, 1551, Archivio di Stato di Ancona (dalje: ASAN). Osim Jean Delumeau, »Un ponte tra Oriente e Occidente, Ancona nel Cinquecento.« *Quaderni storici* 13 (1970): 26-47, *Cartolaro* spominje i Marco Moroni, »Il Cartolaro della dogana del porto di Ancona (1551). Navi, uomini, merci.« *Atti e memorie della Deputazione di storia patria per le Marche* 110 (2012): 217-243.

²² Viviana Bonazzoli, »Una identità ricostruita. I portoghesi ad Ancona dal 1530 al 1547.« *Zakhor* 5 (2001-2002): 35.

²³ E. Ashtor, »Il commercio levantino di Ancona«: 249-250.

²⁴ Augusta Palombarini, »Stefano Benincasa, nobile mercante nella Ancona del Cinquecento.« *Proposte e ricerche* 24 (1990): 103-121; Alessandro Mordenti, *I Benincasa. La famiglia, il palazzo, la biblioteca*. Ancona: Il Lavoro Editoriale, 2008: 7-48.

Osiguravatelji i trgovci pokrajine Marche u seriji Noli e sicurtà

U opsežnom istraživanju koje su Alberto i Branislava Tenenti posvetili pomorskom osiguranju u Dubrovniku javljaju se i druga imena.²⁵ Grad Svetoga Vlaha bio je važno osiguravateljsko tržište, ali je u Dubrovniku ta djelatnost bila monopol dubrovačkih velikih trgovaca - bankara koji su kontrolirali pomorsku trgovinu jednako kao i balkansku. A budući da je osiguranje bilo sastavni dio drugih ekonomskih inicijativa, njime se nisu bavili samo profesionalci, nego i oni koje su Tenenti nazvali prigodnim i povremenim osiguravateljima. Jednako je bilo i s osiguranicima, pa su zato i mogli u 1565. godini naići na neobičnu osobu poput Girolama Maniscalca iz Pesara; u njegovom slučaju i osiguravatelj je bio prigodan: bio je to Giorgio Riesci koji mu je pristao jamčiti za svotu od 25 škuda i za to tražio naknadu od 2.25 škuda.²⁶

Ankonci koji se spominju među osiguranicima gotovo sigurno nisu bili stalno nastanjeni u Dubrovniku. Različit je slučaj obitelji Gabrieli, koja je prvih desetljeća 17. stoljeća preselila u Dubrovnik. Nije lako rekonstruirati njihov historijat, jer je u Anconi, izgleda, živjela jedna obitelj Gabrieli porijeklom iz Luce i jer se, prema lokalnim genealogima, polovicom 15. stoljeća u Dubrovniku naselio trgovac Nicolò Gabrieli porijeklom iz Prata: četrdesetih godina 16. stoljeća jedan njegov potomak, Michele di Gabrieli, "oporučno je 1543. promijenio *casatu* u Monaldi iz ljubavi prema njihovu dobročinitelju, rođaku Girolamu Monaldiju."²⁷ Michele Gabrieli, zatim Monaldi, proslavit će se kao književnik u Dubrovniku u drugoj polovici 16. stoljeća i kao sugovornik Nikole Vitovog Gozze u *Discorsi sopra Meteore d' Aristotele*, koji su 1584. objavljeni u Veneciji.²⁸

Prema dosad prikupljenim dokumentima, izgleda da je Gabriele Gabrieli, izričito označen kao "Ankonac", u studenome 1570. pozajmio 287 dukata Nikoli Ivanovom Dolistoviću, kapetanu nave *Santissima Annunziata*, koji se obavezao da će ih vratiti na povratku iz Aleksandrije.²⁹ Dolistović je vjerojatno imao financijskih problema, jer je sljedećeg mjeseca pozajmio još 250 dukata

²⁵ Alberto i Branislava Tenenti, *Il prezzo del rischio. L'assicurazione mediterranea vista da Ragusa: 1563-1591*. Roma: Jouvence, 1985.

²⁶ A. i B. Tenenti, *Il prezzo del rischio*: 440.

²⁷ *Descrizione delle origini e genealogie dei cittadini ragusei*, rukopis uredio Ernest Katić na temelju prethodnih genealoških radova, *ad vocem*, Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD).

²⁸ Nikola Vitov Gozze, *Discorsi sopra Metheore d' Aristotele*. Venetia: presso Francesco Ziletti, 1584.

²⁹ *Debiti di Notaria*, serija 36.1, sv. 90, f. 131, 28. studenoga 1570, DAD.

od Venecijanca Carla Bizzija.³⁰ U prosincu iste godine Dolistović je ustupio Giovanniju Gabrieliju “dio prava od osiguranja” koje je ugovorio, a koji se odnosi na svotu koju su potpisala tri osiguravatelja, Dubrovčani Sigismund Stjepanov Gozze, Ivan Bartulov Nale i Trojan Lampridijev Cerva.³¹

Prema dosadašnjim istraživanjima teško je reći pripada li istoj obitelji Evangelista di Gabriele, koji se 1565. spominje među osiguranicima na svotu od 75 škuda, a u drugim dokumentima iz 1568. kao jamac trgovcu Ivanu Marinovom Nale.³² Godine 1586. spominje se i Evangelistov sin Gabriele, koji upravlja navom *Bonaventura*, osiguranom za plovidbu od Rodosta do Ancone.³³

U Anconi se, međutim, Nikoloza, jedna od kćeri dubrovačkog trgovca Franca Zuzorića koji se deset godina ranije preselio u Anconu, početkom sedamdesetih udala za ankonskog plemića Camilla Gabriellija.³⁴ Toj obitelji možda pripada onaj Pietro Gabrielli koji se oko 1630. nastanio u Dubrovniku. Poslije potresa 1667. njegov sin Camillo bit će kancelar Republike i zatim svećenik, dok će se brat Benedetto vratiti u Anconu. Obitelj u Dubrovniku ugasit će se smrću Camilla 1683. godine.³⁵

Prema *Cartolaro della dogana* za 1551. godinu, sredinom 16. stoljeća jedan od najaktivnijih trgovaca na tržištu Ancone bio je Antonio Trifoni; zato nije čudno da po jednom dokumentu, sačuvanom u seriji *Noli e Sicurtà*, on radi zajedno s bogatim firentinskim trgovcem Marsiliom degli Albizzi; za njih je 1571. iz Ancone u Dubrovnik dovezena značajna količina svile vrijedne 2.910 škuda.³⁶

Ni u malom moru poput Jadranskoga ne nedostaje brodoloma; u knjizi *Il prezzo del rischio* toj je temi posvećeno cijelo poglavlje. Među onima koji su doživjeli ozbiljne havarije nalazimo Angela Domenicovog Bichija, koji je svoj brod osigurao u prosincu 1578. Kada je sljedeće godine doživio brodolom, Bichi je odmah preko svog predstavnika u Dubrovniku obavijestio Firentinca Nicolò Miniati i, kako pišu Alberto i Branislava Tenenti, u prvim mjesecima 1580. od osiguranja dobio predviđenu odštetu.³⁷

³⁰ *Debiti di Notaria*, sv. 90, f. 133, 22. prosinca 1570.

³¹ A. i B. Tenenti, *Il prezzo del rischio*: 136.

³² A. i B. Tenenti, *Il prezzo del rischio*: 423; *Debiti di Notaria*, sv. 90, ff. 3-4, 27. i 30. kolovoza 1568.

³³ A. i B. Tenenti, *Il prezzo del rischio*: 174.

³⁴ C. Boccolini, *Fiore e pietre*. Ancona: Consiglio regionale delle Marche, 2009: XXXVIII. Nikoloza je sestra poznate pjesnikinje Cvijete Zuzorić, koja se 1577. udala za firentinskog trgovca Bartolomea Pisconija, a on je od 1570. bio konzul Firenze u Dubrovniku.

³⁵ *Descrizione delle origini e genealogie dei cittadini ragusei*, ad vocem, DAD.

³⁶ A. i B. Tenenti, *Il prezzo del rischio*: 162.

³⁷ A. i B. Tenenti, *Il prezzo del rischio*: 290.

Drugi mešetari u registrima Debiti di notaria

U Državnom arhivu u Dubrovniku čuva se značajan izvor koji sam prije nekoliko godina koristio za istraživanje uloge Dubrovčana u balkanskoj trgovini u 16. stoljeću, serija *Debiti di Notaria*. Kako je Dubrovnik već od 1275. javnom bilježniku povjeravao zadatak da registrira sve operacije u odobravanju trgovačkih kredita, taj izvor pruža mnoštvo podataka o sektoru koji je bitan za ekonomiju grada, odnosno, o kreditiranju trgovine.³⁸ Zato je i bilo moguće utvrditi ne samo imena svih mešetara (lokalnih i stranih) angažiranih u trgovini s balkanskim zaleđem, nego i s drugim tržištima na koja su odlazili, kao i imena trgovaca s kojima su poslovali. Valja naznačiti da u registrima *Debiti di Notaria* ima malo dokumenata koji se odnose na pomorsku trgovinu, za što je mnogo korisnija serija *Noli e sicurtà*, koju su koristili Alberto i Branslava Tenenti, ali samo za rekonstrukciju osiguravateljske djelatnosti. U bazi podataka koju sam prikupio dok sam istraživao dubrovačke trgovce na Balkanu našli su se i neki trgovci iz pokrajine Marche koji su od 1561. do 1620. godine sudjelovali u kreditiranju trgovine.³⁹

Radi se o nevelikom broju ljudi, nešto više od dvadeset mešetara; s druge strane, kvantitativno nisu značajnije ni kolonije drugih "nacija", čak ni kolonija Toskanaca koji su, zbog prethodno iznesenih motiva, nedvojbeno bili najjača i najkonzistentnija grupa. Ipak, bili Toskanci ili Markežani, ni najveći se trgovci nisu uspijevali nametnuti na tržištu Svetog Vlaha; kao što smo vidjeli kod trgovine osiguranjima, i trgovački su krediti ostali pod kontrolom velikih dubrovačkih porodica. Markežani se, više nego Toskanci, spominju kao mali mešetari, najviše angažirani u kratkoročnom kreditiranju troškova poslovanja ili kao mali trgovci koji su u Dubrovniku dobili predujam potrebnog kapitala za svoju djelatnost. Jedina iznimka je, vidjet ćemo, Ankonac Ciriaco Gualterucci, ali osim iz Ancone, Markežani su uglavnom dolazili iz dva grada koja su bila jako vezana za jadransku trgovinu - Fermo i Pesaro.

³⁸ Ignacij Voje, »Il credito nella Ragusa medievale.«, u: *Ragusa e il Mediterraneo. Ruolo e funzioni di una Repubblica marinara tra Medioevo ed età moderna*, ur. Antonio di Vittorio. Bari: Cacucci, 1990: 45-60.

³⁹ O rezultatima velikog istraživanja koje sam proveo na oko dvadeset tisuća akata u seriji *Debiti di Notaria* vidi: M. Moroni, *L'impero di San Biagio*, passim.

U prvoj polovici 16. stoljeća, nakon što su se ondje preselili Della Rovere,⁴⁰ Pesaro se razvio u sajmišno središte, a kasnije je uvećao i svoju posredničku ulogu u jadranskoj trgovini, koja je bila istaknuta već u prethodnom stoljeću. Iz luke Pesaro često su odlazile tkanine iz toskanskih gradova i proizvodi iz vojvodstva Urbino (osim pšenice i sača, još i keramika i tkanine).⁴¹ S istočne obale Jadranskoga mora, s Balkana, dolazile su kože i kovine iz Koruške, ali se slijevala i roba koju su, cestom Flaminia, venecijanski trgovci slali u Arezzo, Perugiu i Rim.⁴² Zato nije čudno što su, kako smo vidjeli, od sedamdesetih godina 15. stoljeća Dubrovčani ondje otvorili konzulat, koji je prvo bio povjeren Pandolfu Arduniju i drugim lokalnim trgovcima, a poslije, od dvadesetih godina 16. stoljeća, Petru Marinovom Gozze, koji se 1511. oženio s Maddalenom Mattea Pardi i nastanio u Pesaru.⁴³

Osim već spomenutog Girolama Maniscalca, od Pesarana aktivnih u Dubrovniku spominje se neki Santo Laudadio, koji je između šezdesetih i sedamdesetih godina 16. stoljeća primio pozamašne svote za neodređenu robu koju je trebalo dopremiti predstavnicima velikih dubrovačkih obitelji: od Nikole Caboga do Antonija Gozze i Marina Tudisija,⁴⁴ Vincenzo Guidoni je pak bio u vezi s manjim dubrovačkim mešetarima poput Bartola Ragonatija i Marina Palipera, ali je sa svoje strane dao kredit od 54 dukata Puljaninu Ivanu Trojanovom di Mola.⁴⁵ Najzanimljiviji lik je Santo Giovannijev Marufino, koji zadnjih mjeseci 1564. nije samo kreditirao "vunara" Florija Ivanovog i krojača Luku Markonića, nego je i trgovao s dubrovačkim krznarom Alojzijem di Allegretto i Kotoraninom Vincenzom Orbinijem, koji je bio aktivan u jadranskom i mediteranskom prometu.⁴⁶

⁴⁰ Mario Caravale i Alberto Caracciolo, *Lo Stato pontificio da Martino V a Pio IX.* Torino: Utet, 1978: 193-196 i 213-213; vidi i: Girolamo Allegretti, »Aspetti di vita economica e sociale.«, u: *Storia di Pesaro*, sv. 3.2. *Pesaro nell'età dei Della Rovere*, ur. Guido Arbizzoni, Antonio Brancati i Maria Rosaria Valazzi. Venezia: Marsilio, 1998: 175-179.

⁴¹ Marco Moroni, »Commerci e manifatture in una 'città di gran passo': Pesaro in età moderna.«, u: *Storia di Pesaro*, sv. 4.1. *Pesaro dalla devoluzione all'illuminismo*, ur. Guido Arbizzoni, Antonio Brancati i Maria Rosaria Valazzi. Venezia: Marsilio, 2005: 90-95.

⁴² Viviana Bonazzoli, »Credito di esercizio e produzione manifatturiera nel pesarese a metà '500.« *Proposte e ricerche* 29 (1992): 75.

⁴³ *Promessa di matrimonio* od 3. studenog 1510, *Fondo manoscritti*, br. 455, dok. 552, Biblioteca Olverana, Pesaro.

⁴⁴ *Debiti di Notaria*, sv. 89, f. 270, 10. lipnja 1568. i sv. 90, f. 57, 20. lipnja 1569; sv. 90, f. 216, 5. listopada 1574.

⁴⁵ *Debiti di Notaria*, sv. 88, f. 81, 6. lipnja 1562; f. 155 i f. 156, lipanj 1563.

⁴⁶ *Debiti di Notaria*, sv. 88, f. 245, 13. listopada 1564; f. 249, 2. studenog 1564; sv. 90, f. 46, 30. travnja 1569.

Što se tiče ekonomske slike Ferma, dovoljno se sjetiti jakih veza koje su od 13. stoljeća povezivale grad Aquilu (na grbu grada Fermo, znamo, istaknut je orao) s Republikom Krilatoga lava; zahvaljujući podršci Venecije, sajam za Veliku Gospu, koji se još od 1358. svake godine u kolovozu održavao u Fermu, postao je jedan od najvažnijih na srednjem Jadranu.⁴⁷ Prema tome, nije slučajno polovinom 15. stoljeća Banka Medici imala dvije filijale u pokrajini Marche, jednu u Anconi i drugu u Fermu.⁴⁸

Osim monsinjora Girolama Matteuccija, biskupa grada od 1579. do 1583, od Fermanaca u Dubrovniku u 16. stoljeću spominje se kapetan Saporoso Matteucci iz iste obitelji, koji je od 1570. do 1577. bio "general oružja" Republike Svetog Vlaha.⁴⁹ On nije samo ojačao utvrde, nego je i, povezan s velikim tržištem, uložio određenu svotu u jadransku trgovinu: dokument od kolovoza 1573, sačuvan u seriji *Debiti di Notaria*, potvrđuje da je dični gospodin Saporoso odobrio zajam od 20 talira (14 dukata) Ettoreu Detianu iz Vieste, koji se obavezao da će ih brzo vratiti, tijekom rujna.⁵⁰ U spisu nema dodatnih informacija o predmetu trgovačke transakcije. Na isti način ne znamo ni zašto su Nicola Azzolino, Girolamo Orlandi i Diomede Paccaroni, predstavnici vrlo važnih fermanskih obitelji, tražili na zajam 150 dukata od Dubrovčanina Stjepana Franovog Gradija. Znamo samo da su se tri Fermanca obavezala da će dug vratiti bratu vjerovnika, Vlahu Franovom Gradiju koji je živio u Anconi;⁵¹ jamac u toj transakciji bio je aromatarij Cesare Angelico. Baš on je najaktivniji Fermanac na dubrovačkim tržištima.

Poslije smrti dubrovačkog *spičara* Brizija 1553. godine, Cesare Angelico je sklopio ugovor s novim vlasnikom, Mihom Luccarijem, i dobio na vođenje *spičariju* smještenu na glavnome trgu u gradu, *a fronte palatii regiminis*.⁵² Odatle je počeo plesti mrežu veza koja će mu omogućiti da stekne malo bogatstvo. U seriji *Debiti di Notaria* *spičar-ljekarnik* Cesare Angelico prvi put se

⁴⁷ Marco Moroni, »La fiera di Fermo (secoli XIV-XVIII).« *Proposte e ricerche* 49 (2002): 23-59.

⁴⁸ Raymond De Roover, *Il Banco Medici dalle origini al declino (1397-1494)*. Firenze: La Nuova Italia, 1970: 85-96.

⁴⁹ Luigi Rossi, »Carriere di frontiera.«, u: *Cristiani, ebrei e musulmani nell' Adriatico. Identità culturali, interazioni e conflitti in età moderna*, ur. Donatella Fioretti. Macerata: Eum, 2009: 195-201.

⁵⁰ *Debiti di Notaria*, sv. 90, f. 184, 13. kolovoza 1573.

⁵¹ *Debiti di Notaria*, sv. 89, f. 172, 10. travnja 1567.

⁵² Mirko Dražen Grmek, »Medici e farmacisti fermani dal secolo XIV al XVI al servizio di alcune città della Damazia.«, u: *Medici e medicina nelle Marche: lo studio Firmano e la storia della medicina 1955-2005*, ur. Fabiola Zurlini. Fermo: A. Livi, 2005: 39-40.

spominje u listopadu 1565, kada je briaču-kirurgu Josipu Radovom pozajmio 23 škode;⁵³ u listopadu sljedeće godine zabilježena je veća operacija, zajam od 265 dukata aromatariju Marku Mariniju, na što iste godine slijedi zajam od 35 dukata Constantinu Bonu i njegovu sinu Giovanniju, porijeklom iz Francaville;⁵⁴ u svibnju 1567. na redu je Francesco Macrini iz Ortone, kojemu je pozajmio 50 dukata;⁵⁵ u listopadu 1568. opet jednom briaču-kirurgu, 23 škode Pavlu Vitovom.⁵⁶ Zadnji posao zaključen je 1. kolovoza 1571: tada je pozajmio 40 dukata Camillu Vasellinu iz Bergama i Cesaru Aquila di Serra Capriola iz Abruzzza, koji su ubrzo namirili dug.⁵⁷ U odnosu na tisuće dukata koje su uložile dubrovačke obitelji, ovdje se očito radilo o malim kratkoročnim kreditima koji su odobravani prvenstveno ljudima porijeklom iz gradova na talijanskoj obali ili onima koji su bili u mreži poznanstava jednog ljekarnika u 16. stoljeću. Nijedan dokument ne potvrđuje ulazak Cesara Angelica u svijet balkanske trgovine, kao ni u slučaju drugog aromatarija, Gabrijela Monaldija koji nije bio Markežanin, ili kirurga Gaspara Bazzo, da i ne spominjemo druge dubrovačke obrtnike, od postolara Stjepana Radonjića do krznara Ivana Allegrettija, od bojadisara Tristana Tristanija do podrezivača sukna Trojana Kaloza.⁵⁸

Prije analize najjače grupe, one koja potječe iz Ancone, valja spomenuti Fabrijanežanina Vicenza Lorija; u lipnju 1571. on je obećao da će Židovu Giacutieleu Finziju vratiti 202 dukata u ankonskome novcu, u dukatima od 21 grama. Zanimljivo je da je jamac opet bio Markežanin: Camillo Saraceni iz Sarnana.⁵⁹

Ankonci u Dubrovniku u 16. i 17. stoljeću

Osim Gualteruccijevih, na kojima ćemo se kasnije zadržati, i osim Gabriella koji se, kako smo vidjeli, javljaju i kao osiguravatelji i o kojima smo već govorili, među Ankoncima aktivnima u Dubrovniku nalazimo predstavnike nekih drugih trgovačkih obitelji, ali i jednog topnika, Santina Nerija, još jednog aromatarija, Bernardina Garibalda, a kasnije, početkom 17. stoljeća, i jednog

⁵³ *Debiti di Notaria*, sv. 89, f. 44, 8. listopada 1565.

⁵⁴ *Debiti di Notaria*, sv. 89, f. 136, 19. listopada 1566. i f. 147, prosinac 1566.

⁵⁵ *Debiti di Notaria*, sv. 89, f. 183, 29. svibnja 1567.

⁵⁶ *Debiti di Notaria*, sv. 90, f. 10, 6. listopada 1568.

⁵⁷ *Debiti di Notaria*, sv. 90, f. 149, 1. kolovoza 1571.

⁵⁸ O tim likovima vidi M. Moroni, *L' impero di San Biagio*: 70-80.

⁵⁹ *Debiti di Notaria*, sv. 90, f. 146, 19. lipnja 1571.

zlatara, Bastiana di Gentilea.⁶⁰ Na kraju, spominju se i manje istaknuti likovi, poput Ruggera Poggia, o kojima ne znamo ništa više do imena, ali su ipak sudjelovali u dubrovačkoj trgovini.

Kad korišteni izvor dopušta, doznajemo, na primjer, da je u veljači 1584. ankonski topnik Santino Neri dugovao Firentincu Raffaeleu Naldiniju 497 dukata za isporuku 16 lanenih vreća,⁶¹ no predmeti razmjene ipak su najčešće bile kože i tkanine. Možda istoj obitelji Santino pripada Meo Antonijev Neri, porijeklom Firentinac, ali stanovnik dorskoga grada, koji se spominje u jednom pismu sa Zapada (*lettera di ponente*) od svibnja 1582, i koji je u kolovoza 1584. dovezao u Anconu barku naručenu u brodogradilištu u Korčuli.⁶²

Ne nedostaje ni kapetana: Francescu Luconiju, koji je upravljao brigantinom, u veljači 1566. Francesco Flochi i negov brat Speraindio, porijeklom iz Tisana, odnosno Latisana, pozajmili su 135 dukata.⁶³ Pomorskom svijetu pripadao je i Pompeo Giuseppeov, koji je u listopadu 1570. dobio mali zajam od patruna nave Vicenza Giovannijevog,⁶⁴ ali, kako je već rečeno, serija *Debiti di Notaria* škrtari na obavijestima o pomorskoj trgovini. Ipak jasno se vidi da se često otprema robe ili njezino plaćanje moralo vršiti na tržnici u Anconi, gdje su svoja sjedišta imali agenti ili ortaci (obično rodbina) velikih dubrovačkih trgovaca-bankara. Tako je bilo, ali to je samo nekoliko primjera, 1578. s Lukom Ivanovim i Stjepanom Radi na povratku s putovanja od Varne do Ancone⁶⁵ i 1578. s Ivanom Antunovim Bustru na kraju plovidbe iz Dubrovnika.⁶⁶ Dorski grad nudio je i dobre prilike za ulaganje: stoga ne čudi kad pročitamo da su 1585. Andrea Damiani i Tommaso Mattei povjerali Pavlu Sankoviću 150 talira da ih u Anconi uloži u robu.⁶⁷

Prema studiji Alberta i Branislave Tenenti, u cijeloj drugoj polovici 16. stoljeća Ancona je održavala vezu s Aleksandrijom i Carigradom (ili Perom); s trgovačkog gledišta, i dalje su bile vrlo važne veze s Rodostom na Mramornome moru, kao i s Varnom na Crnome, ali sve te rute općenito su pokrivali dubrovački brodovi, koji su u dorsku luku dovozili goleme količine vune, voska, živežnih namirnica, sagova, svile, začina i naročito krzna i kože.⁶⁸ U konzultiranim

⁶⁰ *Debiti di Notaria*, sv. 97, f. 54, 19. prosinca 1619.

⁶¹ *Debiti di Notaria*, sv. 93, f. 184, veljača 1584.

⁶² L. Lume, *L' Archivio storico di Dubrovnik*: 78 (29. svibnja 1582), 135 (27. kolovoza 1584).

⁶³ *Debiti di Notaria*, sv. 89, f. 79, 7. veljače 1566.

⁶⁴ *Debiti di Notaria*, sv. 90, f. 128, 13. listopada 1570.

⁶⁵ *Debiti di Notaria*, sv. 90, f. 74, 30. kolovoza 1569.

⁶⁶ *Debiti di Notaria*, sv. 92, f. 129, 28. lipnja 1578.

⁶⁷ *Debiti di Notaria*, sv. 93, f. 251, 1. kolovoza 1585.

⁶⁸ A. i B. Tenenti, *Il prezzo del rischio*: 330-339.

izvorima našli smo bilješku da je samo 1567. izvršena jedna plovidba iz Aleksandrije “na ankonskome brodu”,⁶⁹ ali da bismo dobili stvarniju sliku trebalo bi temeljitije istražiti ankonske izvore koji su zasad slabo istraženi.

Od Ankonaca nastanjenih u Dubrovniku najviše je poslova sklopio Bernardino Gariboldi (ili Garibaldo), sin onog Sebastiana Gariboldija koji je 1542. bio primljen u Vijeće zajedno s drugih dvanaest vijećnika da se popuni broj od 156.⁷⁰ Dokumenti o tome u seriji *Debiti di Notaria* pokrivaju više od jednog desetljeća, od travnja 1562. do svibnja 1573; radi se o 32 kredita za ukupno 2.202 dukata. Dakle, to nisu veliki iznosi, ali datumi potvrđuju stalnu prisutnost i, barem prvih šest godina, široku mrežu veza s nekima od najvećih dubrovačkih trgovaca, od Frana Bobalija do Nikole Caboga, od Marina Gradija do Ivana Giorgija i Jeronima Sorga; od 1567. ankonski aromatarij nekoliko je godina stabilno poslovao s trgovcem krznima (ali se naziva i postolarom) Stjepanom Pavlovim Radonjićem i s ortakom Pavlom Gradijem, predstavnikom jedne od najvećih dubrovačkih trgovačkih obitelji; tek je 1572. uspostavio nove veze s drugim mešetarima, poput Lorenza Jesussi i Marina Bisia, ili obnovio odnose s Ivanom Giorgijem. Zadnji zajam registriran u seriji *Debiti di Notaria*, ugovoren s Giovannijem Martinijem, datiran je 28. svibnja 1573; vjerojatno je Bernardino Garibaldo ubrzo nakon toga otišao, jer se u dubrovačkom arhivu čuva njegova oporuka, koja je sastavljena 23. lipnja 1573.⁷¹

Na kraju, najistaknutiji je slučaj Gualteruccijevih, ankonske trgovačke obitelji čija je aktivnost odavno poznata. Kako proizlazi iz istraživanja Viviane Bonazzoli, početkom četrdesetih godina 16. stoljeća predstavnik obitelji Giovanni trgovao je vunanim i drugim finim tkaninama;⁷² jedan drugi Gualterucci, Giacomo, spominje se kao trgovac u *Cartolaro della dogana* od 1551;⁷³ najzad, trgovca Oddoa Gualteruccija spominje Benvenuto Stracca u svome *Tractatus de Assecurationibus* objavljenome 1569.⁷⁴ U drugoj polovici 16.

⁶⁹ A. i B. Tenenti, *Il prezzo del rischio*: 330.

⁷⁰ Camillo Albertini, *Storia di Ancona*, rukopis, Biblioteca comunale di Ancona. Vidi: *Indice*, natuknica Gariboldi Sebastiano, godina 1542.

⁷¹ L. Lume, *L' Archivio storico di Dubrovnik*: 152, oporuka Bernardina Gariboldija, nekoć Sebastiana iz Ancone, aromatarija u Dubrovniku.

⁷² V. Bonazzoli, »Una identità ricostruita«: 23, 25.

⁷³ *Dogana, fondaco e fiere*, br. 2, *Cartolaro della dogana*, 1551, Archivio Comunale di Ancona (dalje: ACAN).

⁷⁴ Marina Bonomelli, »Benvenuto Stracca nella Fondazione Mansutti.«, u: *Benvenuto Stracca. Ex antiquitate renascor. Atti del convegno tenutosi ad Ancona il 22 febbraio 2013*, ur. Gilberto Piccinini. Ancona: Il Gabbiano, 2014: 51.

stoljeća u Dubrovniku su poslovali ili Giovannijev sin Pellegrino, ili Giacomov sin Ciriaco. Doduše, Pellegrino se spominje u *Debiti di Notaria* samo jednom u kolovozu 1567, kada je s Ciriacom bio jamac za 228 dukata, koje je Krsto Jakovljević Allegretti pozajmio Sicilijancu Ambrosiju Francescovom Corsu.⁷⁵ Pellegrino je vjerojatno živio u Anconi, gdje mu se 1575. rodio sin Alessandro.⁷⁶ Mnogo aktivniji je, međutim, bio rođak Ciriaco.

Ciriaco Gualterucci, kao ni drugi strani trgovci, nije dovozio u Dubrovnik samo robu proizvedenu u pokrajini Marche, nego se uspio probiti i na jedno drugo, ograničeno ali unosno tržište - na knjižarsko tržište. Preko terminala u Dubrovniku, u unutrašnjost su kolale mnoge knjige otisnute u Italiji i uglavnom namijenjene kleru u balkanskim dijecezama. U listopadu 1554. Ciriaco se obavezao da će Dubrovčaninu Luki Vinkovom Demetriju, nastanjenom u Beogradu, dostaviti dvjesto liturgijskih knjiga tiskanih *cum litteris et lingua serviana et servianis* i presvučenih kožom; prilikom isporuke u siječnju 1555. Ciriaco je primio prvu isplatu od 254 zlatne škude; račun je bio namiren u lipnju iste godine doplatom još 46 škuda, koje je isplatio Antonio Bombeni za račun Luke Vinkovog Demetrija.⁷⁷

Ciriaco se bavio trgovinom knjigama i sljedećih godina, jer je 1560. posredovao u još jednoj prodaji knjiga štampanih *con lettere serviane e in lingua serviana* i presvučenih kožom u vlasništvu Sicilijanca Ambrogia Corsija, koje se trgovac Stefano Perani obavezao prevesti u Srbiju; dva sanduka knjiga stvarno su bila dostavljena, jer su sljedeće godine Ciriaco i njegov nećak Pellegrino, kao opunomoćenici Ambrogia Corsija, primili u Beogradu od Petra Ivanovog Peranija 122 zlatna dukata i 24 groša *ad computum librorum contrascriptorum*.⁷⁸ Kao ugledan trgovac knjigama, kako piše Aleksandar Stipčević koji se bavio tom temom, Ciriaco je predložio da se u Dubrovnik dovedu jedan ili dva tipografa koji znaju tiskati liturgijske knjige na ćirilicom pismu, ali njegov prijedlog nije bio prihvaćen, kao ni prijedlog venecijanskog tiskara Vincenza Vucovicha koji je 1574. tražio od pape Grgura XIII. da financira tiskaru specijaliziranu za liturgijske knjige za balkansko područje koja bi se nalazila u Anconi, jer je "najprikladnije mjesto za rad, kao i za slanje knjiga u Srbiju".⁷⁹

⁷⁵ *Debiti di Notaria*, sv. 89, f. 205, 27. kolovoza 1567.

⁷⁶ *Attestati di nobiltà e aggregazione*, b. 1, fasc. Gualterucci, ACAN.

⁷⁷ *Acta Archivi Ragusini historiam Belgradi illustrantia. Knjiga 1, 1521-1571*, ur. Jorjo Tadić. Beograd: IONO grada Beograda, 1950: 123 (30. listopada 1554, 19. siječnja i 6. lipnja 1555).

⁷⁸ *Acta Archivi Ragusini*: 196 (2. svibnja 1560. i 6. lipnja 1561).

⁷⁹ Aleksandar Stipčević, »Circolazione dei libri tra le Marche e la Dalmazia nel '500 e '600.«, u: *Marche e Dalmazia tra Umanesimo e Barocco*, ur. Sante Graciotti, Marina Massa i Giovanna Pirani. Reggio Emilia: Diabasis, 1993: 201-202.

Gualteruccijski su se ipak uspjeli uključiti u balkansku trgovinu. Ciriaco, koji se u svibnju 1556. spominje u jednom dokumentu u seriji *Diversa Notariae*,⁸⁰ prodao je robu nekima od najvećih dubrovačkih trgovaca, od Frana Caboga do Orsata Gondole, od Pavla Gradija do Đura Sorga, od Draga Cerve do Antuna Gozze,⁸¹ ali za nabavu kože na Balkanu preko trgovaca poput Jovana Mihajlovog i Antuna Petrovića iz Beograda, Radiča Jovanovića iz Užica, Ivana Dabonića iz Samandrije, Ivana Lupija i Stefana Nicolaija također iz Beograda, koristi veze koje je ranijih godina uspostavio u Beogradu; ili, papar i druge začine nabavlja u Aleksandriji preko Nikole Giorgija.⁸² U nekim operacijama radio je s Giovannijem Gioretom ili s Đenovežaninom Francescom De Nigrom, no ne znamo jesu li oni bili njegovi ortaci.⁸³ Ipak, održavao je vezu s grčkim dragomanom Manolisom Janisovim rodom s Mila i drugim trgovcima na Jadranu: Constantinom Bonom iz Francaville, Antonijem Campsom iz Ulcinja, Ankoncem Alessandrom Gabrielijem, Sicilijancem Ambrogijem Corsom.⁸⁴

Istih godina u Dubrovniku je živio i Ciriakov sin Francesco, koji je radio samostalno. Imao je manje poslova (18 od 1561. do 1566. godine, nasuprot 40 Ciriakovih između 1561. i 1567. godine), iako je njegova djelatnost u mnogočemu bila slična očevoj: prodavao je engleski đeršej i talijanske rukotvorine u zamjenu za proizvode koji su iz unutrašnjosti dolazili na dubrovačko tržište;⁸⁵ novac su mu pozajmljivali Serafin Zamagna, Orsat Gondola, Frano Luccari, Andrija Sörgo, Božo Tudisi;⁸⁶ novac je poslije ulagao u balkansku trgovinu financirajući poslove Matka Giorgija i Marina Ivaniševića, trgovaca iz Beograda, ili Martina Ivanovog, mešetara iz Perasta.⁸⁷ Međutim, vrijednost Francescovog poslovanja

⁸⁰ L. Lume, *L' Archivio storico di Dubrovnik*: 155.

⁸¹ *Debiti di Notaria*, sv. 88, f. 51, 20. listopada 1561 (Frano Caboga); f. 53, 7. studenog 1561 (Orsat Gondola); f. 195, siječanj 1564 (Pavao Gradi); f. 200, veljača (Juraj Sörgo); f. 262, veljača 1565 (Drago Cerva); sv. 89, f. 165, ožujak 1567 (Antun Gozze).

⁸² *Debiti di Notaria*, sv. 88, f. 89, srpanj 1562 (Jovan Mihajlov i Antun Petrović); f. 96, rujan 1562 (Radič Jovanović); f. 107, studeni 1562 (Ivan Dabonić); sv. 89, f. 165 (Ivan Lupi i Stefan Nicolai); sv. 88, f. 132, ožujak 1563 (Nikola Giorgi).

⁸³ *Debiti di Notaria*, sv. 88, f. 35, 10. i 25. lipnja 1561.

⁸⁴ *Debiti di Notaria*, sv. 89, f. 182, 15. svibnja 1567 (Manolio Janisov); f. 129, rujan 1566 (Constantino Bono); sv. 88, f. 200, veljača 1564 (Antonio Campsa); f. 62, 17. prosinca 1561 (Alessandro Gabrieli); sv. 89, f. 205, 27. kolovoza 1567 (Ambrogio Corso).

⁸⁵ *Debiti di Notaria*, sv. 88, f. 35, 10. i 25. lipnja 1561.

⁸⁶ *Debiti di Notaria*, sv. 88, c. 50, 20. listopada 1561 (Serafin Zamagna); f. 72, 9. ožujka 1562 (Orsat Gondola); f. 150, lipanj 1563 (Frano Luccari); f. 167, kolovoz 1563 (Andrija Sörgo); f. 268, ožujak 1565 (Božo Tudisio).

⁸⁷ *Debiti di Notaria*, sv. 88, f. 133, ožujak 1563 (Matko Giorgi i Marin Ivanišević); sv. 89, f. 147, prosinac 1566 (Martin Ivanov).

bila je mala: jedva 403 dukata registrirana među kreditima i 531 dukat dobiven na zajam. I Ciriaco je imao više dugova nego kredita, ali na mnogo značajnije iznose: s jedne strane, 4.768 dukata koje je dobio od velikih dubrovačkih trgovaca za koje je često radio na Balkanu, ali je s druge strane imao veliku samostalnu djelatnost, zbog koje je i prihvatio zajam od 1.771 dukata.

Obitelj Gualterucci ostala je aktivna i poslije Ciriacove i Francescove smrti, ali iz Ancone, gdje su bili primljeni u vladajuće plemstvo. To dokazuju “Svjedodžbe o plemstvu i agregaciji” koje se čuvaju u Državnom arhivu u Anconi.⁸⁸

⁸⁸ *Attestati di nobiltà e aggregazione*, b. 2, fasc. Gualterucci.

MERCHANTS FROM MARCHE AND THEIR ACTIVITIES IN DUBROVNIK IN THE SIXTEENTH CENTURY

MARCO MORONI

As natural allies against Venetian supremacy in the Adriatic, Dubrovnik and Ancona had developed trade relations from medieval times. They reached their heyday in the sixteenth century, after the weakening of Venice under papal pressure and defeat in the battle of Agnadello, but also the Ottoman expansion in the Balkans and Hungarian downfall. By taking control of the Balkan trade, under special tributary terms with the Ottomans, Ragusans enjoyed most favourable privileges. The merchants of Ancona, whose port welcomed Ragusan ships laden with goods from the Balkans and the Levant, were attracted by the trade prospects across the Adriatic.

Migration routes between the two Adriatic shores intensified. Archival sources from as early as the fifteenth century provide data on merchants from the Marche region with residence in Dubrovnik, from which they found it easier to manage their affairs in the Levant. At the same time, the Ragusans opened a consulate in Pesaro, a city from which, together with Ancona and Fermo, came the majority of Marche merchants.

Besides trade, archive series *Debiti di Notaria* and *Noli e Sicurtà* of the State Archives in Dubrovnik testify to other business dealings undertaken by foreigners from the region of Marche in Dubrovnik, such as credit and insurance activities. Thus it comes as no surprise that these circumstances proved fertile ground for personal relations: Cvijeta Zuzorić, famous Ragusan poetess, spent many years in Ancona with her family, while the writer Michele Gabrieli *alias* Monaldi, originally from Prato, was highly esteemed by the Ragusan philosopher Nikola Vitov Gozze, who chose him as collocutor in his *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotile*, published in Venice in 1584.

Among many distinguished persons who arrived in Dubrovnik from the region of Marche in this period was Girolamo Matteucci, Archbishop of Dubrovnik from 1579 to 1583, and his cousin, Saporoso Matteucci, who acted as the “general of the arms” of the Dubrovnik Republic from 1570 to 1577. A name also worthy of mention is Ciriaco Gualterucci, who, upon the prompting of Ragusan merchants in Belgrade, supplied the Serbian market with liturgical books.

Although the business relations between Dubrovnik and the cities of the region of Marche developed to mutual satisfaction, the Ragusans managed to protect their monopoly by keeping the ambitious outsiders from the other shore of the Adriatic as partners in smaller merchant ventures, and thus represented no threat to the Ragusan leading business position.